

Develi Ulu Câmii Minberi

Mehmet ÇAYIRDAĞ

Sadece Develi Camii Minberi ve Kayseri Ulu Camii kapısı olarak teslim edilen bu ikinci kısım parçalar, Etnoğrafya Müzesinde biraraya getirilip kurulduğunda, ortaya Taşkın Paşa Minberi tam olarak çıkmış, Develi Camii Minberine ait ancak bazı parçalar kalmıştır.

nadolu'da XII-XIV. asır, Selçuklu ve beylikler devri camilerinde bulunan, üstün sanat değerlerine haiz ahşap minberlerden birisi de, Hicri 680, Milâdi 1281 yılında Develi'de inşâ edilmiş olan¹ Ulu Camii (Cami-i Kebir) minberidir. Minber, 1933 yılına kadar bu camiide faal ve sağlam vaziyette bulunuyordu. O sene Kayseri Müzesi Memuru Nuh Mehmet Bey, Develi'deki bazı şahıslarında teşviki ile², minberi Müzeye nakletmek üzere Vilâyet ve Develi Kaymakamlığı kanalı ile teşebbüse geçmiştir. Ancak, bu teşebbüsüne Camii vazifelileri ve cemaat, önce karşı çıkmışlar, camii kilitleyip anahtarını vermek istememişlerdir. Bunun üzerine, kapı kilit yerinden testere ile kesilmeğe başlanınca (kesik bugün de görülmektedir) anahtar getirilip teslim edilmiş ve kapı açılarak camiye girilmiştir. Bundan sonra

minber çok fena şekilde kırılarak sökülmüş ve yedi(?) parçaya ayrılarak, Develi Kaymakamlığının aşağıdaki yazısı ile Müze Memuruna teslim edilmiştir:

İlah bin Göçeraslan ve سواستی (Sivasti veya Seva Sitti Halk Sivasî Hatun demektir) binti Said olarak geçmektedir. Tahsin Özgüç ve Mahmut Akok'un ma kalesinde merhum Zeki Oral'ın resimler bozuk oldu

ğundan okuyamadığı eksik kısım له حل لقنن olmaktadır. Nasrullah bin Göçer (Güç?) Arslan Develi Camii'nin inşasından yirmi sene evvel yani 660 (M. 1262) senesinde Moğollar ve kardeşi Kılıç Arslan'a karşı mücadeleyi kaybederek Konya'dan Antalya'ya çekilen ve oradan da Bizans'a iltica eden Sultan II. Keykâvus tarafından yardım talep etmek üzere Antalya'dan, Mısır Memluk'lu Sultanı Baybars'a elçi olarak gönderilmiştir (Doç. Dr. Nejat Kaymaz, Persane Mulddin Süleyman Ankara 1970, s. 87; Prof. Dr. Osman Turan Selçuklular zamanında Türkiye, İst. 1971 s. 496). H. 670, M. 1272 yılında da onu Nureddin CaCa Vakfiyesinde şahit olarak görmekteyiz (Ahmet Temir, Kırşehir Emiri Cacaoğlu Nureddin'in 1272 Tarihli Arapça—Moğolca Vakfiyesi, Ankara 1959, s. 140, satır 441). Vakfiyede Göçeraslan, Göçersalar şeklinde okunmuş olup aynı baba ismi ile anılan Nasrullah'ın kardeşleri olabilecek başka şahıslar bulunmakta, dedesinin isminin Edhem olduğu ve Iraklı oldukları anlaşılmaktadır.

¹ Kemalettin Karamete Develi'de Ulu Camii Erciyes Dergisi Kayseri, S. 81, s. 18-19; Kazım Özdoğan Kayseri Tarihi I, Kayseri 1948, s. 43; Tahsin Özgüç—Mahmut Akok Develi Abideleri Belleten S. 75 s. 378-380. Cami kitabesinde banilerin isimleri Nasrul

² İlicede bu şahısların ismi söylenmektedir.

T.C.
Develi Kaymakamlığı
Tahrirat Kalemi
Sayı: 1267

Öz: Develiden gönderilen
asar-ı atika Hk.

1— Develi Namazgâh ve Camii Kebirinde bulunan asar-ı atikadan bazı eşyayı Kayseri Müzesine nakletmek üzere, memuren izam buyurulan Müze Memuru Nuh Mehmet Beye aşağıda evsaf ve parçaları yazılı üç kalem asar-ı atikanın 23.9.933 tarihinde teslimen gönderildiği vusulünün iş'arına müsaadeleri,

2— Hâlen vakit namazları kılınmakta olan bu camiden sökülerek gönderilmiş olan minberin yerine taştan bir minber yapılmasına ve halının yerine de daha büyük bir halının alınarak gönderilmesine emir ve delaletlerini arz ve istirham ederim efendim.

25/9/933

Develi Kaymakamı V.
(imza)

Adet Parça

1	7	Ceviz tahtasından oymalı yazı ve çiçekli minber ve minber kapısı
1	1	Mihraplı eski halı (ortası delik ve kenarları yırtık)
1	2	Beyaz mermerden kabartma yazı ve çiçekli mezar taşı (kapak)

Aynı kaymakamlık yine Kayseri Valiliğine yazdığı 24.10.1933 gün ve 1267 sayılı yazısında, Camiiden götürülen çok kıymetli eşyaların Müzeye vaz edildiğine dair cevabi bir yazının alınmadığını belirtiyordu.

Böylece yerinden sökülen minber parçaları Müzeye getirilmiş ve Ürgüp'ün Damsa Köyünde bulunan Taşkın Paşa Camiinden bu şekilde sökülerek getirilen ahşap minber ve mihrap parçaları ile birlikte, karışık olarak ve açıklayıcı envanter bilgileri yazılmadan deftere kaydedilmiştir. Kayseri Müzesi envanter defterinin 1233'ten 1263 numarasına kadar olan kayıtlar bu eserlere ve bir kısım başka ahşap eserlere aittir. Bu numaralar arasında sadece 1237, 1238, 1239, 1240 ve 1241 in karşısına "oyma kufî yazılı tahta, Develi Camiinden" kaydı, diğer numaralardan bazılarının karşısına da eserin Taşkın Paşa Köyünden veya Kayseri Ulu Camiinden geldiği bir kısımına da yer belirtilmiyerek sadece "minber kenarı", "ayet yazılı tahta" gibi yazılar yazılmıştır. Buradan anlaşılıyor ki, Develi minberi parçaları, Müzeyi geldiği anda kaydedilmemiş, daha sonra

diğer parçalarla karıştıktan ve neyin nereye ait olduğu unutulduktan sonra kayıtlar yapılmıştır.

1938 yılında Ankara Etnografya Müzesi eski müdürlerinden merhum Osman Ferit Sağlam Kayseri Müzesi'ne getirilen Taşkın Paşa Camii mihrabının Ankara Etnografya Müzesine alınması için teşebbüse geçmiş ve neticede buna muvafak olmuştur. Etnografya Müzesinin 29.9.1938 gün ve 223 sayılı yazısında adı geçen değerli Müze Müdürü ve tarihçi: "Taşhun Paşa-Taşkın Paşa-mihrabı adeta garip bir mesele halini aldı. Bundan bir kaç yıl önce bu mihrabın müzemize naklini düşünmüş, lakırdı arasında bunu büyük üstat İstanbul Saylavı, müzelerin eski umum müdürü B. Halil Edhem'e söylemişim Üstad bunun yerinden sökülmesinin pek fena bir iş olacağını söyleyerek bundan beni tahzir etmesi ile teşebbüsüm-den tamamiyle vazgeçmişim. Son zamanlarda bu mihrabın Kayseri Müzesine, eski müdürü B. Nuh tarafından, Kültür Bakanlığı haberdar edilmeksizin Kayseri'ye, müzeye getirilerek yığıntı halinde bırakıldığını —B.Nuh'un ölümünden sonra— haber aldım. Tahta üstüne oymacılığın en ince bir numunesi olan bu değerli Türk eserinin bu vazi yeti beni çok müteessir etti" demekte ve Kayseri Müzesince gönderilen iki sandık içindeki mihrap parçalarının teslim alındığını bildirmekte Develi'ye ait minberin durumunu bilmediğini, ancak Danişmend Oğullarına ait Kayseri Ulu Camii kapısının da Ankara'ya nakledilmesi halinde koleksiyonların tekemmül etmiş olacağını belirtmekte idi. Kayseri Müzesi Memurluğunun Etnografya Müzesi Direktörlüğüne yazmış olduğu 14.9.1938 gün ve 113 sayılı yazısında Taşkın Paşa Camiine ait mihrap ve teferruatın iki parça halinde ambalaj ettirilerek trenle gönderildiği belirtiliyor ayrıca Develi'ye ait minberin de Etnografya Müzesine gönderilmesinde, eserlerin hüsnü muhafazası noktasından mahzur olmadığını bildiriliyordu. Maarif Vekaletinin 15.7.1940 gün ve 40/4/1350 sayılı Develi'den Kayseri Müzesine nakledilen minbere ait parçalarla, Kayseri Ulu Camiine ait kapının Ankara Etnografya Müzesine gönderilmesini emreden yazısı üzerine Etnografya Müzesince görevlendirilen memura, Kayseri Müzesi Müdürü tarafından 17.9.1940 tarih ve 510/171 sayılı yazı ile 16 parçadan ibaret bu ikinci kısım ahşap eserler mevcut envanter numara ve bilgileri ile teslim edilmiştir.³

Sadece Develi Camii Minberi ve Kayseri Ulu Camii kapısı olarak teslim edilen bu ikinci kısım parçalar Etnografya Müzesinde biraraya getirilip kurulduğunda, ortaya Taşkın Paşa Minberi tam olarak çıkmış, Develi Camii minberine ait ancak

³ Bu bilgiler Kayseri Müzesi evrak arşivinden alınmıştır.

bazı parçalar kalmıştır. Yeni müzede, Kayseri Müzesi Envanter defterindeki Develi Minberi parçaları olarak belirtilen parçalara ilave olarak üç parça daha tesbit edilmiş ve kayıtları bu şekilde yapılmıştır. Etnoğrafya Müzesine giden eserlerden başka bu devre ait Kayseri Müzesinde sadece birkaç ufak parça kalmıştır ki, bunlar aşağıda belirtilecektir.

Develi Ulu Camii minberinin büyük bölümünün kaybolduğu böylece anlaşılmıştır. Kayseri Müzesine bu minberle beraber getirilen yine üstün sanat değerini haiz Taşkın Paşa Camii mihrap ve minberleri tam olarak kaldığına göre, Develi Camii minberi parçaları daha müzeye gelmeden eksilmiştir. Maalesef minber hem fena şekilde kırılmış ve hem de bir çok bölümleri kaybedilmiştir⁴.

Kayseri Müzesi ve Ankara Etnoğrafya Müzesi teşhir salonları ve depolarında, Kayseri Müzesinde bulunan eski resimler üzerinde yapmış olduğumuz incelemelerde minberin şu parçalarının bugün mevcut olduğu anlaşılmıştır:

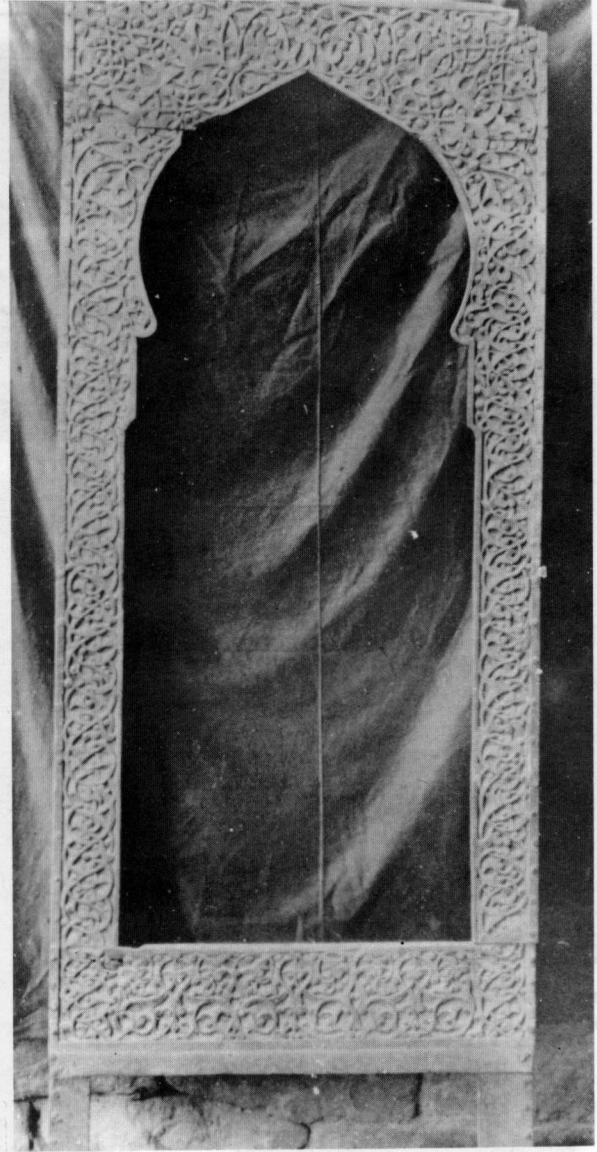
- 1— Kapı sövesi
 - 2— Dört adet kitabe bordürleri
 - 3— İki adet üzeri su motifli ara parçası
 - 4— Korkuluktan iki parça
 - 5— Yan aynalıklardan veya şerefe altı panosundan bir parça
- Şimdi bunları sırasıyla ele alalım:

1— Kapı Sövesi:

Halen Ankara Etnoğrafya Müzesi teşhirinde bulunan söve, bu müzenin 11930, Kayseri Müzesinin 1253 envanter numaralarına kayıtlıdır. Ankara Etnoğrafya Müzesi envanter defterinde ve Kayseri Müzesinde bulunan eski resimlerinde, Develi Camiine ait olduğu kayıtlıdır. Minberin diğer parçaları gibi ceviz ağacından ve çakma künde-kârî tekniği ile yapılmış olup kanatları kaybolmuştur. 241 x 81 cm. ebadında olan parçanın devrinin özelliklerine uygun olarak, aynalık, yan ve alt söve yüzleri kıvrımdal rumîlerle bezenmiştir (Resim 1 2). Zarif kapı kemeri, nal sivri kemer tipinde kesilerek yapılmıştır. Sövenin dar olan yan yüzlerinde rumî bir su bulunmaktadır (Resim 2). Tezyinatta oyma derin değildir. Sövede tezyinatlı kaplama levhaları, alttaki ana desteklere çivilerle tutturulmuştur.

2— Kitabe bordürleri:

Dört adet olup Etnoğrafya Müzesi teşhirinde bulunmaktadır. Bu müzenin 11923, 11924, 11925, 11926, Kayseri Müzesinin 1238, 1239, 1240 ve 1241 envanter numaralarında kayıtlı olup sırasıyla 312 x 22, 311 x 22, 210 x 20 ve 220 x 18 cm ebatlarında bulunan parçalar, minberden çok fena şekilde kırılarak sökülmüş olup,

RESİM: 1 Kapı Sövesi.

yan aynalıklarla korkuluk ve süpürgelik arasında, kalın kitabe bordürleri olarak yer almış olmaları lazımdır. Yazılar fevkalade güzellikte, yuvarlak satırlı, derin oyulmuş çiçekli kufi ile yazılmış olup, araları kıvrımdal rumîlerle doldurulmuştur (Resim 3). Yazı metinleri minberlere mutat olarak yazılan, Kur'andan ayetler olup⁵ minberde bulunması gereken ve bu yazıların devamı olan diğer kitabe bordürleri kaybolmuş olduğundan mevcut parçalar üzerinde ayetlerin ancak başlangıç kısımları bulunmaktadır. Kalan parçalardaki yazılar sırasıyla şöyledir:

⁴ Minberin kaybolan parçalarının İngiltere Müzesine götürülmüş olduğuna dair Develi'de bir söylenti bulunmaktadır.

⁵ M. Zeki Oral, Anadolu'da sanat değeri olan Ahşap Minberler ve kitabeleri, Vakıflar Dergisi, S. V, s. 23-78.

RESİM: 2
Kapı Sövesi.

Birinci parça: Kur'an II-255 (Ayete'l-kürsi)
nin baş kısmı

الله لا اله الا هو الحي القيوم لا تأخذه سنة ولا نوم له
مافي السماواة وما في الارض

İkinci parça: Aynı ayetin devamı

من ذى الذى يشفعو عنده الا باذنه يعلم ما بين
ايديهم وما خلفهم ولا يحيط

Üçüncü parça: Kur'an II-285'in baş kısmı:

امن الرسول بما انزل اليه من ربه والمومنين كما امن

Dördüncü parça: Aynı ayetin devamı

بالله وملائكته وكتبه ورسوله لانفرق بين احد من
رسله

3- İki adet ara parçası:

Halen Ankara Etnografya Müzesi deposunda bulunan ve müzenin 11931, 11932, Kayseri Müzesinin 1255, 1256 envanter numaralarında kayıtlı olan bir yüzleri rumî bir su ile süslü 310 x 12, 316 x 12 cm ebadındaki bu ince uzun parçalar minberin şerefesi altında, yan aynalıklarla şerefe altı panosu arasında veya şerefe altının diğer tarafında bulunması icabeden ve minberde aynı zamanda destek ve ayaklık vazifesini gören parçalar olması lazımdır. Benzer şekildeki bordürler Kayseri Lale (Lala Paşa) Camii şerefe korkuluğu ve şerefe grubu arasında bulunmaktadır (Resim 4). Develi minberinde bu parçalara bitişik veya mümasil aynı şekilde yer alan bordürlerin üzeri herhalde kitâbeli olacaktır.

4- Korkuluktan iki parça:

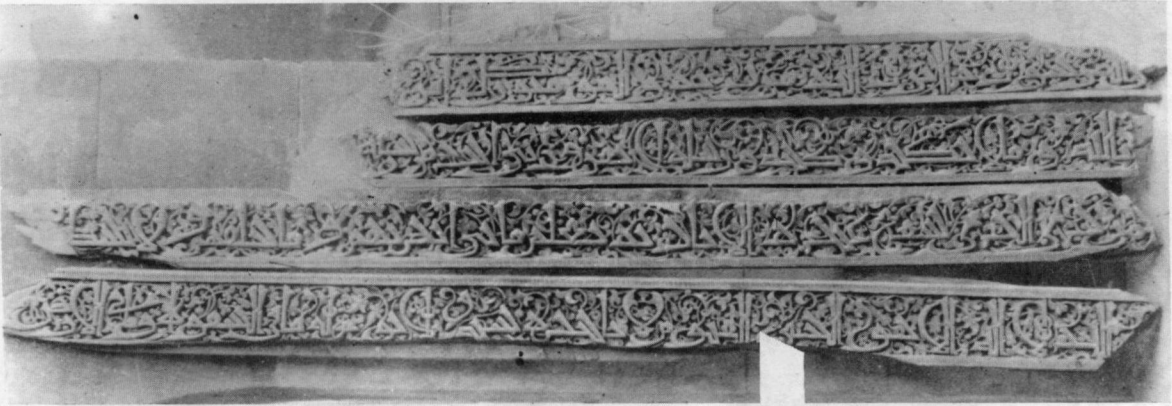
Halen Kayseri Müzesinde, envanter defterinin 1236 numarasında "oyma çerçeve" olarak kayıtlı 60 x 36 cm ebadında bir taraf şerefe korkuluğu ile yine aynı minber korkuluğundan kırılarak ayrılmış bir parça bulunmaktadır (Müze envanter no: 80/73). Oysa kafes tekniği ile sekiz ve beş köşeli yıldızlar, sekizgen ve altıgenler şeklinde oyularak meydana getirilmiş olan ve oyuklar etrafında 0,5 cm geride ve aynı ölçüde yükselerek dolaşan, üzeri oluklu ikinci kat geometrik örgü bulunan bu parçaların da (Resim 5, 6), envanter kaydında herhangi bir açıklama olmamasına rağmen, Develi Ulu Camii minberine ait olması gerekmektedir. Çünkü bu minberle beraber Kayseri Müzesine getirilen Taşkın Paşa Camii minberi korkulukları bu işçilikte olmadığı gibi⁶, Kayseri' de korkulukları aynı işçilikte bulunan Ulu Camii ve Lâle Camii minberlerinden de farklıdır (Resim 4)⁷. Geriye sadece, parçaları müzeye gelmiş Develi Camii Minberi kalmaktadır ve bu parçalar da oradan getirilmiştir. Böylece anlaşılıyor ki Develi Ulu Camii Minberi korkulukları oyma kafes işçiliği ile yapılmıştır.

5- Yan aynalıklardan veya şerefe altı panosundan bir parça:

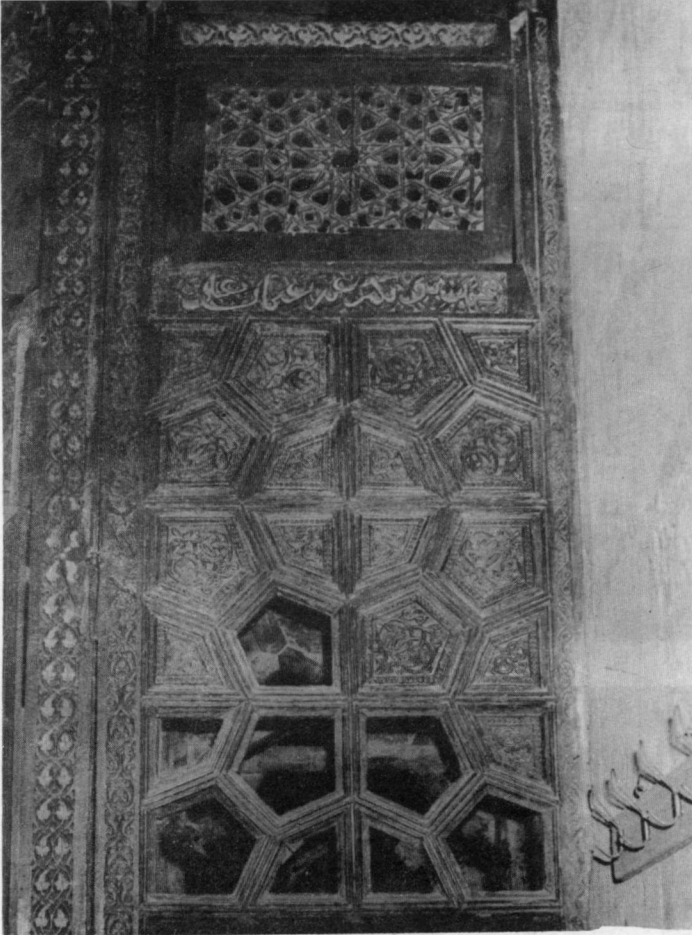
Kayseri Müzesinde bulunan ve 80/72 envanter numarasına kaydedilmiş olan bu parçanın da Develi Camiinden geldiği anlaşılmaktadır. Çünkü yukarıda bahsi geçen korkuluk parçalarında olduğu gibi, Kayseri Müzesine gelen ve Kayseri dahilinde bulunan camilerdeki minberlerin benzer

⁶ M. Zeki Oral, a.m., Resim 28, 29.

⁷ Mehmet Çayırdağ, Kayseri Ulu Camii Ahşap Minberi, Türk Etnografya Dergisi, S. XV, s. 55-59; M. Zeki Oral a.m., Resim 23.

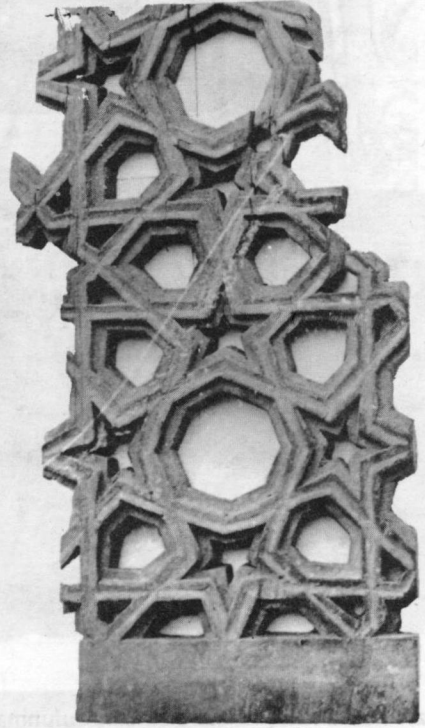
RESİM: 3 Kitâbe bordürleri

RESİM: 9

Lale Camii Şerefe korkuluğu ve şerefe altı panosu

kısımlarından farklı ebat ve işçiliktedir. Parça bahis konusu minberlere ait olmayınca geriye sadece yine Develi Minberi kalmaktadır. Bu parçadan da anlaşıldığına göre minberin yan aynalıkları ve şerefe altı panosu çakma tekniği ile yapılmış olup, üzeri tezyinatlı, büyük kenarları 11,5 cm, küçük kenarları 9,5 cm olan beşgen ve büyük kenarları 9, küçük kenarları 7,5 cm olan dörtgenlerin aralarına, bu parçalar boyunda, üzerleri çift

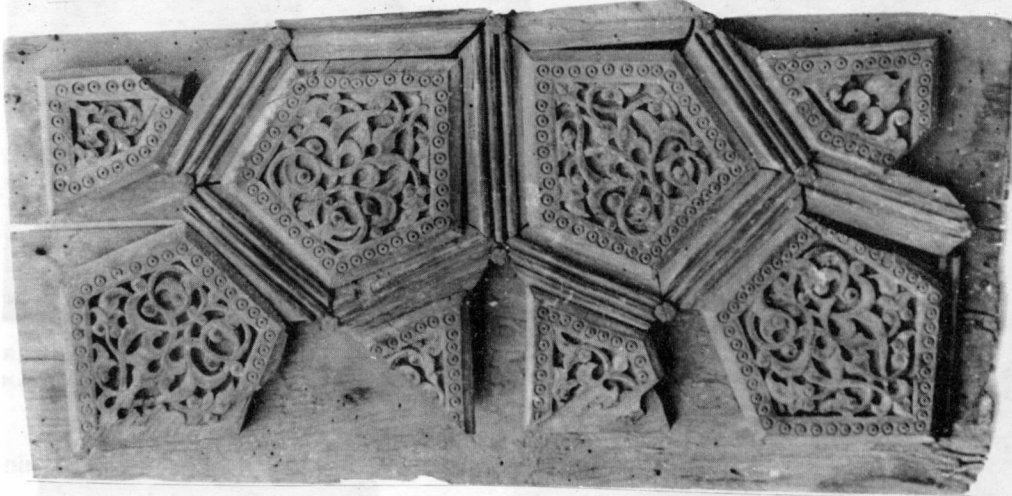
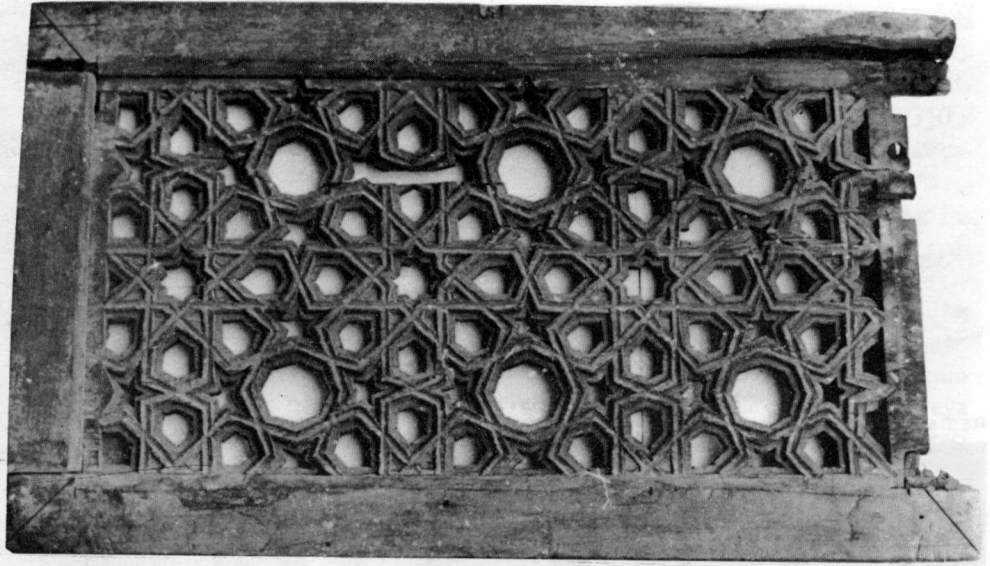

RESİM: 6
Korkuluktan
bir parça

oluklu ara çitaları yerleştirilerek meydana getirilen geometrik kompozisyonun ibarettir (Resim 7). Biraraya getirilen ve aralarına çitalar yerleştirilen dört beşgen ve dört dörtgenin meydana getirdiği bu kompozisyon, Kayseri Ulu Camii yan aynalıklarından az farklıdır⁸. Bu tezyinatlı parçaların kenarlarında, diğer minberlerde de görüldüğü gibi (Ulu, Hunat ve Lâle Camii, Resim 8) orta-

⁸ Mehmet Çayırdağ, a. m.

RESİM: 5
Serefe
korkuluğu

RESİM: 7
Yan
aynalıklardan
veya serefe
altı panosundan
bir parça

ları noktalı küçük daire sıraları bulunmaktadır ve yüzeyleri lotus ve palmetlerden meydana gelen rumîlerle doldurulmuştur. Parçalar, kenarları ara çitaları üzerine basmakta ve tezyinat arasındaki oyuklardan madeni çivilerle, göze batmayacak şekilde arkada bulunan ana levhaya çivilenmişlerdir. Böylece hem bu parçalar ve hem de kenarlarından tuttıkları ara çitaları arka levhaya raptedilmiş olmaktadır. Ayrıca kısa ara çitaları da köşelerde, başları altı tüveyçli çiçek şeklinde motiflenmiş demir çivilerle, arka tahtaya tutturulmuşlardır. Parçanın tamamı boya görmemiş ve ilk haliyle kalmıştır.

Kayseri Müzesi envanter defterinin 1237 numarasında kayıtlı bulunan ve Develi Camiinden geldiği belirtilen, yazıları arslan şeklinde istif edilmiş bir ahşap levha (Resim 9) aynı camiden gelmiş olabilir, ama minberle bir alakasının olmadığı bellidir. Herhalde Cami içine ve belki minber üzerine sonradan levha olarak asılmıştır. Yine

aynı müzenin envanter defterinin 1452 numarasında minber kenarı olarak kayıtlı bulunan ve nereden geldiği belirtilmemiş olan 70 x 74 cm ebadındaki geometrik örgülü ahşap pano (Resim 10) Taşkın Paşa minberi korkuluklarının, geometrik örgüsündeki kompozisyon farkı hariç işçilik ve ağaç bakımından aynıdır⁹. Taşkın Paşa Minberi Ankara Etnografya Müzesinde tam olarak bulunduğu göre bu parça, belki aynı camide, aynı usta tarafından minberle birlikte yapılan kürsüye ait olabilir.

Minberden kalan parçalarda tarih, bani ve usta kitâbeleri yoktur. Bu bakımdan minberin tam olarak yapılış tarihi belli değildir. Ancak özelliklerinden bunun da, cami inşaa tarihi olan H.680 M. 1281 yılında yapılmış olduğu söylenebilir.

⁹ M. Zeki Oral, a.m., Resim 28, 29.

Not: Etnografya Müzesindeki minber parçaları 29.12.1980 tarihinde tekrar Kayseri Müzesine getirilerek 80/1015, 1016 1017 1018 1019 1020 1021 envanter numaralarına kaydedilmiştir.

